

«Я вибіг з хати в день майовий...»

Про дивовижні родинні розбіжності в житті Олександра Олеса та його незвідані білопільські корені

Григорій САНИЧ

Сьогодні про місце народження відомого українського поета Олександра Олеса - Білопілья - знають учні ледь не кожної школи. Хоча ще в радянські часи навколо малої батьківщини талановитого лірика точилося багато розмов і спорів. Різні літературні довідники і енциклопедії вказували, що Олесь народився і в с. Кандибине, і в с. Верхосулка, що в Білопільському районі, і навіть у м.Суми. А у 1966 р. в «Літературній Україні» автор допису категорично заявив, що нібито поет народився в Кандибиному в родині заможного селянина Івана КАНДИБИ, що сіл Верхосуля і Верхосулля немає, а є Верхосулка, що поетова мати Катерина Лаврентіївна упокоїлась у Сумах 1939 р. і що в Сумах помер також брат поета Григорій.

Найпершим же правду на все це пролив відомий сумський журналіст і краєзнавець Геннадій ПЕТРОВ (помер у 1996 р.). Саме у 1967 р. у журналі «Прапор» була надрукована його літературна розвідка, яка й розставила всі крапки на «і». Деякі витяги з тієї цікавої публікації ми пропонуємо до вашої уваги.

Чумаки і кріпаки з Білопілья

«В с. Кандибине ніякого Івана Кандиби, котрий мав сина Олександра, виявити мені не вдалося... Дру-

▲ СУМСЬКИЙ СЛІД. Один із будинків у Сумах, на вул. Петропавлівській, в якому час від часу жив Олесь

Василівна».

Та чи не дочасна моя радість? Адже батько, про якого мовиться в книзі, причетний до купецького стану, а не заможний селянин, як пише дослідник Я.КРИВКО та інші автори, і мати - не Катерина Лаврентіївна.

Стали в пригоді спогади сестер Олеса - Марії Іванівни ГОЛУБЄЄВОЇ та Ганни Іванівни ТРЕКОВОЇ, котрі померли 9 років тому. Спомини ці роздобув випадково, розшукуючи матеріали про зв'язки письменників із Сумщиною.

«Хто і якого походження наші батьки? - питає Г.І. Трекова - і відповідає: - Як з боку матері, так і з боку батька у нас було міцне коріння: з боку батька - чумаки, з боку матері - кріпаки. Народились ми в місті Білопілья. У батьків нас було троє: стар-

но по всіх містах знищити тірибні запаси, що були закуплені в той час, коли сталася трагедія на Волзі. Відтоді багато купецтва зовсім розорилось...» Далі дізнаємось, як батько Олеса, Іван Федорович, опинився без риби й грошей, влаштувався на роботу в одного риботорговця в Царицині і там невдовзі загинув від нещасного випадку. «Отож я лишилася з трьома дітьми і трьома карбованцями в кишені», - згадувала мати.

Так спогади поетової сестри розвіяли мої сумніви і ствердили гадку про те, що в метричній книзі Покровської церкви міста Білопілья зареєстроване саме народження О.Олеса. Лист із Мончегорська від рідної небаги поета остаточно переконав, що О.Олесь - білопільянин, а матір поетову звали

ФОТО СУМСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ПОРТАЛ

▲ З ДУШЕЮ ВОГНЯНОЮ. Одна з останніх фотосвітлині Олеса в період еміграції в Чехії

тягом місяця лікувалася в 1889 р. в Косівщині під Сумами, але ж надібав я людину, яка пам'ятала перебування поетеси в тому селі. Борис ГРИНЧЕНКО вчителював у Нижній Сироватці в 1884-1885 рр., та не вмирають же в людській пам'яті слова, які він казав селянським дітям. Невже ж забуло Білопілья свого уродженця О.Олеса, котрий мешкав там не рік і не два?

Сонце вже хилилось до вечора, коли примандрував я до господині вчительок - пенсіонерок Докії Семенівни і Поліни Семенівни КАНДИБ. Одна з них сказала:

- Так це ж наш двоюрідний дядько. Наша мати і Олесь - двоюрідні сестра і брат.

- То ви, напевне, і про Івана Федоровича, Олесевого батька, чули що-небудь?

но помер, а мати Олесева, Олександра Василівна, жила вже в Сумах.

Я оглянув хату, пройшовся по садку, їхній вигляд збігався з описом садиби Кандиби, що його залишили поетові сестри...

Після мандрівок у Кандибине й Білопілья все ще заливалось невідомим, як же чиним потрапила до біографії О.Олеса Верхосулка. Без спогадів Г.І.Трекової і тут би спіткали труднощі. Все пояснювалось доволі просто. У Верхосулці жили матеріні родичі, колишні кріпаки графа Толстого. Вони орендували у місцевої пані Башкірцевої хутір. Влітку, коли малий Олесь кінчав навчання в двокласному училищі, а сестри - в початковій школі, діти усі разом приїздили до своєї бабусі.

Без сумніву, саме спомин про Верхосулку наптовхнув Олеса на написання вірша, яким відкривалась перша збірка його поезій «З журбою радість обнялась».

В дитинстві ще... давно, давно, колись

Я вибіг з хати в день майовий...

Шумів травою степ шовковий,

Сміявся день, пісні пились...

У Верхосулці зустрічався я з найстарішим колгоспником, 82-літнім Іваном Самійловичем РЕШЕТНИКОМ. З'ясувалось, що зовсім недавно тутешні люди називали село Верхосуллям. Верхосулка - це село біля

«В с. Кандибине ніякого Івана Кандиби, котрий мав сина Олександра, виявити мені не вдалося... Другого дня попростував до обласного ЗАГСу, де раз уже пощастило мені в подібному випадкові. Навмання попросив білопільські метричні книги. Переглянувши записи однієї церкви, став пильно читати реєстр другої. І раптом - світе мій! - проти запису «23 листопада 1878 року» читаю: «Олександр. Батько - брат купця другої гільдії Іван Федорович Кандиба. Мати - його дружина Олександра

У 2007 р. за героїзм і самовідданість, виявлені під час порятунку школярів у 1932–1933рр., Василю Івчуку присвоєно звання Герой України (посмертно)

ка у нас було міцне коріння: з боку батька - чумаки, з боку матері - кріпаки. Народились ми в місті Білопілья. У батьків нас було троє: старший брат, сестра і найменша я. Батьки мали невеликий будинок, який, видно, було перероблено з старої хати».

Зацікавила згадка, як розорився батько. Він таки був дрібним торговцем рибою, а його рідний брат, купець другої гільдії Василь Федорович, торгував хлібом.

«На початку 80-х років, - згадує сестра, - на Волзі кілька сімей вимерло від риби. Тоді вийшов наказ негай-

родження О.Олесь. лист із Мончегорська від рідної небаги поета остаточно переконав, що О.Олесь - білополец, а матір поетову звали справді Олександрою Василівною. До речі, зауважила племінниця, мати померла 1929 р., а не 1939-го, як писав Я.Кривко, і ніякого брата Григорія у О.Олесь не було. Він мав лише двух сестер.

Верхосульський слід

Відтак одного вихідного дня вирушив я у Білопілья з твердим наміром знайти когось із поетової рідні, відшукати хату, де він жив з батьками...Питав старожилів, минали години, а я анітрохи не наближався до мети. Одначе пристати до думки, що в пам'яті білопільців не залишилося жодної згадки про Олесь та його батьків, я не міг. Леся УКРАЇНКА про-

двоюрідні сестра і брат.

- То ви, напевне, і про Івана Федоровича, Олесевого батька, чули що-небудь?

- Чули. Мати оповідала, що він торгував рибою, розорився і помер на Волзі.

- Олесь народився в Білопільлі, - свідчать сестри. - Де їхня хата була? Цього не скажемо. Тільки до села Кандибиного вони не мали ніякого відношення.

Ще не раз довелося побувати в містечку, не раз потурбувати далеких родичів і знайомих поета в Москві, Харкові, Дніпропетровську, Сумах, аж поки одного дня відчинив хвіртку біля будинку №14 по колишній Покровській вулиці у Білопільлі.

- А-а, так-так, - сказали мені, - це справді хата Кандиб. Наші батьки купили її 1908 року. Дядько поета, Василь Федорович, тоді трагіч-

миловичем РЕШЕТНИКОМ. З'ясувалося, що зовсім недавно тутешні люди називали село Верхосульям. Верхосулка - топонім пізнішого походження.

- Це так само, як колись Білопілья за назвою тамтешньої річки Кригою називали, - зауважив Іван Самійлович. - Не казали «поїхав у Білопілья», а тільки у «Кригу». Дуже славились шапки - крижанки, бо краших чинбарів, ніж у Білопільлі, ніде не було.

Отож, О.Олесь мав цілковиту підставу називати Верхосулку рідним краєм. Це, напевне, ввело в оману авторів біографічних довідок про поета. Подорож у Верхосулку була останньою в моїх пошуках батьківщини Олександра Олесь. Вже й так було ясно, що на світ поет з'явився в Білопільлі». ❏